

Medresetüzzehra

Bediüzzaman Said Nursî

“Medresetü’z-Zehra mânâsında, Câmîü’l-Ezher üslûbunda bir darülfünun, hem mektep, hem medrese olarak bir üniversite için, tam elli beş senedir Risale-i Nur’un hakaikine çalıştığım gibi ona da çalışmışım.”

Bediüzzaman Said Nursî

İstibdat, zulüm ve tahakkümdür. Meşrutiyet, adalet ve Şeriattır. Padişah, Peygamberimizin emrine itaat etse ve yoluna gitse halifedir. Biz de ona itaat edeceğiz. Yoksa, Peygambere tabi olmayıp zulüm edenler, padişah da olsalar haydutturlar. Bizim düşmanımız cehalet, zaruret, ihtilaftır. Bu üç düşmana karşı; sanat, marifet, ittifak silahiyle cihad edeceğiz. Ve bizi bir cihette teyakkuza ve terakkiye sevk eden hakikî kardeşlerimiz Türklerle ve komşularımızla dost olup el ele vereceğiz. Zira husumette fenalık var, husumette vaktimiz yoktur. Hükümetin işine karışmayacağız. Zira, hikmet-i hükümeti bilmiyoruz.

Divan-ı Harb-i Örfî s. 23

Türk milleti
dünyanın
her tarafında
Müslüman
olduğundan
onların ırkçılıkları
İslâmiyetle mezc
olmuş, kabil-i
tefrik değil.
Türk, Müslüman
demektir. Hattâ
Müslüman
olmayan kısmı,
Türklükten de
çıkışlar.

Reis-i Cumbura ve Başvekiye,

...Saniyen: İrkçılık fikri, Emeviler zamanında büyük bir tehlike verdiği ve hürriyetin başında "kulüpler" suretinde büyük zararı görülmesi ve Birinci Harb-i Umumîde yine ırkçılığın istimaliyle mübarek kardeş Arapların mücahid Türklere karşı zararı görüldüğü gibi, şimdi de uhuvvet-i İslâmiyeye karşı istimal edilebilir ve istirahat-i umumiye düşmanları gizli dinsizler, yine o ırkçılıkla büyük zarar vermeye çalıştıklarına emareler görünüyor. Halbuki, menfi hareketle başkasının zararıyla beslenmek ırkçılığın seciye-i fitrîsi olduğu halde, evvelâ başta Türk milleti dünyanın her tarafında Müslüman olduğundan onların ırkçılıkları İslâmiyetle mezc olmuş, kabil-i tefrik değil. Türk, Müslüman demektir. Hattâ Müslüman olmayan kısmı, Türklükten de çıkmışlar. Türk gibi Araplarda da Araplık ve Arap milliyeti İslâmiyetle mezcolmuş ve olmak lâzımdır. Hakikî milliyetleri İslâmiyettir. O kâfidir. İrkçılık, bütün bütün bir tehlike-i azîmdir.

Sizin bu defaki Irak ve Pakistan'la pek kıymetdar ittifakınız, inşaallah bu tehlikeli ırkçılığın zararını def edecek ve dört beş milyon ırkçıların yerine, 400 milyon kardeş Müslümanları ve 800 milyon sulh ve müsalemet-i umumiyeye şiddetle muhtaç Hıristiyan ve sâir dinler sahiplerinin dostluklarını bu vatan milletine kazandırmaya tam bir vesile olacağına ruhuma kanaat geldiğinden, size beyan ediyorum.

Salisen: Altmış beş sene evvel bir vali bana bir gazete okudu. Bir dinsiz müstemlekât nâzırı Kur'an'ı elinde tutup konferans vermiş. Demiş ki: "Bu İslâmların elinde kaldıkça, biz onlara hakikî hâkim olamayız, tahakkümü-müz altında tutamayız. Ya Kur'an'ı sukut ettirmeliyiz veyahut Müslümanları ondan soğutmalyız."

İşte bu iki fikirle, dehşetli ifsat komitesi bu biçare fedakâr, mâsum, hamiyetkâr millete zarar vermeye çalışmışlar. Ben de, altmış beş sene evvel bu cereyana karşı, Kur'an-ı Hakîm'den istimdat eyledim. Hakikate karşı kısa bir yol ve bir de pek büyük bir "Dârülfünun-u İslâmiye" tasavvuru ile, altmış beş senedir, âhiretimizi kurtarmak ve onun bir faydası olarak hayat-ı dünyeviye-mizi de istibdad-ı mutlakdan ve dalâletin helâketinden kurtarmaya ve akvam-ı İslâmiyenin mâbeynindeki uhuvvetini inkişaf ettirmeye iki vesileyi bulduk.

Birinci vesilesi: Risale-i Nur'dur ki, uhuvvet-i imaniyenin inkişafına kuvvet-i iman ile hizmet ettiğine kat'î delil, emsalsiz bir mazlumiyet ve âcizlik hâletinde telif edilmesi ve şimdi âlem-i İslâmın ekseri yerlerinde ve Avrupa ve Amerika'ya da tesirini göstermesi ve ihtilâlcilere ve dinsiz felsefeye ve otuz seneden beri dehşetli bir surette maddiyun ve tabiiyun gibi dinsizlik fikrine karşı galebe çalması ve hiçbir mahkeme ve ehl-i vukuf dahi onları cerh edememesidir. İnşaallah bir zaman da, sizin gibi uhuvvet-i İslâmiyenin anahtarını bulan zatlar, bu mucize-i Kur'âniyenin cilvesini âlem-i İslâma işittireceksiniz.

İkinci vesilesi: Altmış beş sene evvel Câmîü'l-Ezher'e gitmek istiyordum. Âlem-i İslâmın medresesidir diye, ben de o mübarek medresede bir ders almaya niyet ettim. Fakat kismet olmadı. Cenab-ı Hak rahmetiyle bir fikir ruhuma verdi ki:

Câmiü'l-Ezher Afrika'da bir medrese-i umumiye olduğu gibi, Asya Afrika'dan ne kadar büyük ise, daha büyük bir darülfünun, bir İslâm üniversitesi Asya'da lâzımdır. Tâ ki İslâm kavimlerini, meselâ: Arabistan, Hindistan, İran, Kafkas, Türkistan, Kürdistan'daki milletleri, menfi ırkçılık ifsat etmesin. Hakikî, müsbet ve kudsî ve umumî milliyet-i hakikiye olan İslâmiyet milliyeti ile **إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ** Kur'an'ın bir kanun-u esasininin tam inkişafına mazhar olsun. Ve felsefe fünunu ile ulûm-u diniye birbiriyle barışsın ve Avrupa medeniyeti, İslâmiyet hakaikiyle tam musalâha etsin. Ve Anadolu'daki ehl-i mektep ve ehl-i medrese birbirine yardımcı olarak ittifak etsin diye, vilâyât-ı şarkiyenin merkezinde hem Hindistan, hem Arabistan, hem İran, hem Kafkas, hem Türkistan'ın ortasında, Medresetü'z-Zehra mânâsında, Câmiü'l-Ezher üslûbunda bir darülfünun, hem mektep, hem medrese olarak bir üniversite için, tam elli beş senedir Risale-i Nur'un hakaikine çalıştığım gibi ona da çalışmışım. En evvel bunun kıymetini (Allah rahmet etsin) Sultan Reşad takdir edip yalnız binasını yapmak için 20 bin altın lira verdiği gibi, sonra ben eski Harb-i Umumîdeki esaretimden döndüğüm vakit, Ankara'da mevcut 200 meb'ustan 163 meb'usun imzası ile 150 bin lira, o zaman paranın kıymetli vaktinde, aynı o üniversite için vermeyi kabul ve imza ettiler. Mustafa Kemal de içinde idi. Demek, şimdiki para ile beş milyon liraya yakın bir tahsisat vermekle, tâ o zamanda böyle kıymetdar bir üniversitenin tesisine herşeyden ziyade ehemmiyet verdiler. Hattâ dinde çok lâkayt ve garplılaşmak ve an'anattan tecerrüd etmek taraftarı bulunan bir kısım meb'uslar dahi onu imza ettiler. Yalnız onlardan ikisi dediler ki:

“Biz şimdi ulûm-u an'ane ve ulûm-u diniyeden ziyade garplılaşmaya ve medeniyete muhtacız.”

Ben de cevaben dedim: Siz, farz-ı muhal olarak, hiçbir cihette ihtiyaç olmasa da, ekser enbiyanın Asya'da, şarkta zuhuru ve ekser hükemanın ve filozofların garpta gelmelerinin delâletiyle Asya'yı hakikî terakki ettirecek, fen ve felsefenin tesiratından ziyade hiss-i dinî olduğu halde, bu fitrî kanunu nazara almayarak garplılaşmak namıyla an'ane-i İslâmiyeyi bıraksanız ve lâdinî bir esas yapsanız dahi, dört beş büyük milletlerin merkezinde olan vilâyât-ı şarkiyede millet, vatan selâmeti için dine, İslâmiyetin hakaikine kat'iyen tarafdar olmak, size lâzım ve elzemdir. Binler misallerinden bir küçük misal size söyleyeceğim:

Ben Van'da iken, hamiyetli Kürt bir talebeme dedim ki: “Türkler İslâmiyete çok hizmet etmişler. Sen onlara ne niyetle bakıyorsun?” dedim.

Dedi: “Ben Müslüman bir Türkü, fâsık bir kardeşime tercih ediyorum. Belki babamdan ziyade ona alâkadarım. Çünkü tam imana hizmet ediyorlar.” Bir zaman geçti, (Allah rahmet etsin) o talebem, ben esarete iken, İstanbul'da mektebe girmiş. Esareten geldikten sonra gördüm. Bazı ırkçı muallimlerden aldığı aksülâmel ile o da Kürtçülük damarıyla başka bir mesleğe girmiş. Bana dedi: “Ben şimdi gayet fâsık, hattâ dinsiz de olsa bir Kürd'ü salih bir Türk'e tercih ediyorum.”

Medresetü'z-Zehra mânâsında, Câmiü'l-Ezher üslûbunda bir darülfünun, hem mektep, hem medrese olarak bir üniversite için, tam elli beş senedir Risale-i Nur'un hakaikine çalıştığım gibi ona da çalışmışım.

Ve şimdi orta şarkta sulh-u umumînin temel taşı ve birinci kalesi olan bu üniversiteyi yine mesâil-i azîme-yi siyasiye içinde yeniden nazara alması, elbette bu vatan, bu devlete, bu millete bu azîm, faydalı hizmeti netice verecek.

Sonra ben onu birkaç sohbetle kurtardım. Tam kanaati geldi ki, Türkler bu millet-i İslâmiyenin kahraman bir ordusudur.

Ey sual soran meb'uslar! Şarkta beş milyona yakın Kürt var. Yüz milyona yakın İranlı ve Hintliler var. Yetmiş milyon Arap var. Kırk milyon Kafkas var. Acaba birbirine komşu, kardeş ve birbirine muhtaç olan bu kardeşlere, bu talebenin Van'daki medreseden aldığı ders-i dinî mi daha lâzım? Veyahut o milletleri karıştıracak ve ırktaşlarından başka düşünmeyen ve uhuvvet-i İslâmiyeyi tanımayan, sırf ulûm-u felsefeyi okumak ve İslâmî ilimleri nazara almamak olan o merhum talebenin ikinci hali mi daha iyidir? Sizden soruyorum.

İşte bu cevabımdan sonra, an'ane aleyhinde ve her cihetle garplulaşmak fikrini taşıyanlar, kalktılar, imza ettiler. İsimlerini söylemeyeceğim. Allah kusurlarını affetsin; şimdi vefat etmişler.

Rabian: Mâdem Reiscumhur gayet mühim mesâil-i siyasiye içinde Şark Üniversitesini en ehemmiyetli bir mesele yapıp hattâ harika bir tarzda altmış milyon liranın o üniversiteye sarfı için bir kanun çıkarmak derecesinde fevkalâde bir hizmetle medresenin medâr-ı iftiharî ve kendisine büyük bir şeref verdiren bu medrese-i İslâmiyeye, eski hocalık hissiyatıyla başlaması, bütün şark hocalarını minnettar etmiş. Ve şimdi orta şarkta sulh-u umumînin temel taşı ve birinci kalesi olan bu üniversiteyi yine mesâil-i azîme-yi siyasiye içinde yeniden nazara alması, elbette bu vatan, bu devlete, bu millete bu azîm, faydalı hizmeti netice verecek. Ulûm-u diniye o üniversitede esas olacak. Çünkü hariçteki kuvvet tahribatı mânevîdir, imansızlıklardır. O mânevî tahribata karşı atom bombası, ancak mânevî cihetinde mânevîyattan kuvvet alıp o tahribatı durdurabilir.

Mâdem elli beş sene bu meseleye bütün hayatını sarf etmiş ve bütün dekaikiyle ve neticeleriyle tetkik etmiş bir adamın bu meselede reyini almak ve fikrini sormak lâzım gelirken, Amerika'da, Avrupa'da bu meseleye dair istişareye kendinizi mecbur bildiğinizden, elbette benim de bu meselede söz söylemeye hakkım var. Hamiyetkâr olan bütün bir millet namına sizden bekliyoruz.

Said Nursî

Emirdağ Labikası s. 436-440

...*Elhasıl:* Vilâyât-ı şarkiye ve ulemasının istikbalini temin etmek istiyoruz. İttihad ve Terakki mânâsındaki hissemizi isteriz. Üzerinizde hafif, yanımızda çok azîm birşey isteriz.

Sual: Maksadını müphem bırakma, ne istersin?

Cevap: Câmîü'l-Ezher'in kızkardeşi olan, Medresetü'z-Zehrâ namıyla dârülfünunu mutazammın pek âli bir medresenin Bitlis'te ve iki refikasıyla Bitlis'in iki cenahı olan Van ve Diyarbakır'da tesisini isteriz. Emin olunuz, biz Kürtler başkalara benzemiyoruz. Yakînen biliyoruz ki, içtimaî hayatımız Türklerin hayat ve saadetinden neş'et eder.

Sual: Nasıl? Ne gibi? Niçin?

Cevap: Ona bazı şerait ve varidat ve semerat vardır.

Sual: Şeraiti nedir?

Cevap: Sekizdir.

Birincisi: Medrese nâm melûf ve menus ve cazibedar ve şevk-engiz itibarı olduğu halde büyük bir hakikati tazammun ettiğinden, rağabati uyandıran o mübarek medrese ismiyle tesmiye. İkincisi: Fünun-u cedideyi, ulûm-u medaris ile mezc ve derc; ve lisân-ı Arabî vâcip, Kürdî câiz, Türkî lâzım kılmak.

Sual: Şu mezcede ne hikmet var ki, o kadar taraftarsın, daima söylüyor-sun?

Cevap: Dört kıyas-ı fâsit ^{Hâsiye1} ile hâsıl olan safsatanın zulmünden muhakeme-i zihniyeyi halâs etmek, meleke-i feylesofanenin taklid-i tufeylâneye ettiği mugalâtayı izâle etmek...

Sual: Ne gibi?

Cevap: Vicdanın ziyası, ulûm-u dîniyedir. Aklın nuru, fünun-u medeni-yedir. İkisinin imtizacıyla hakikat tecellî eder. O iki cenah ile talebenin himmeti pervaz eder. İftirak ettikleri vakit, birincisinde taassup, ikincisinde hile, şüphe tevellüd eder. Üçüncü şart: Zülcenaheyn ve Kürtlerin ve Türklerin mutemedi olan Ekrad ulemasının veya istinâs etmek için lisan-ı mahallîye âşına olanları müderris olarak intihap etmektir.

Dördüncüsü: Ekradın istidatları ile istişare etmek, onların sabavet ve besatetlerini nazara almaktır. Zira çok libas var; bir kamete güzel, başkasına çirkin gelir. Çocukların talimi, ya cebirle, ya hevesatlarını okşamakla olur.

Beşinci şart: Taksimü'l-a'mâl kaidelerini bitamamihâ tatbik etmek-tâ şubeler birbirine medhal ve mahreç olmakla beraber, her bir şubeden müte-hassıs çıkabilsin.

Altıncı şart: Bir mahreç bulmak ve müdavimlerin tefeyyüzünü temin etmek; hem de mekâtib-i âliye-yi resmiyeye müsavi tutmak ve imtihanları, onların imtihanları gibi müntiç kılmak, akîm bırakmamaktır.

Yedinci şart: Dâru'l-muallimîni muvakkaten şu dârülfünun daire-sinde merkez kılmak, mezc etmektir. Tâ ki, intizam ve tefeyyüz ondan buna geçsin ve fazilet ve diyanet, bundan ona geçsin; tebdül ile herbi-ri ötekine bir kanat verip zülcenaheyn olsun. Sekizinci şart: Kürdistan'da âdet-i müstemirre olan talim-i inifradîyi halka ve daireye tebdil etmek.²

إِنَّ هَذِهِ عَادَةٌ دَرَسَ عَلَيْهَا الدَّهْرُ وَدَرَبَ

Sual: Varidatı nedir?

Cevap: Hamiyet ve gayret.

Vicdanın
ziyası, ulûm-u
dîniyedir. Aklın
nuru, fünun-u
medeni-yedir.
İkisinin
intizacıyla
hakikat tecellî
eder. O iki cenah
ile talebenin
himmeti pervaz
eder. İftirak
ettikleri vakit,
birincisinde
taassup,
ikincisinde hile,
şüphe tevelliüd
eder.

1. İşte o kıyaslar: Mâneviyatı maddiyata kıyas edip Avrupa sözünü onda dahi hüccet tutmak. Hem de bazı fünun-u cedideyi bilmeyen ulemanın sözünü ulûm-u dîniyede dahi kabul etmemek. Hem de fünun-u cedide mahareti için gurura gelip, dinde de nefsinde itimad etmek. Hem de, selefî halefe, maziyî hale kıyas edip haksız itirazda bulunmak gibi fasit kıyaslardır.

2. Şüphesiz bu, asırlarca öğrenilip alışılan ve sürüp gelen bir âdettir.

*Şu medrese,
çekirdek gibi
bilkuve bir
şecere-i tûbâyı
tazammun
eyliyor. Eğer
hamiyet
ve gayretle
yeşillense,
tabiatıyla maddî
hayatını cezb
ile sizin kuru
kesenizden istiğna
edecektir.*

Sual: Sonra?

Cevap: Şu medrese, çekirdek gibi bilkuve bir şecere-i tûbâyı tazammun eyliyor. Eğer hamiyet ve gayretle yeşillense, tabiatıyla maddî hayatını cezb ile sizin kuru kesenizden istiğna edecektir.

Sual: Ne cihetle?

Cevap: Çok cihetle.

Birincisi: Evkaf, hakkıyla intizama girse, şu havuza tevhid-i medâris tarihiyle bir mühim çeşmeyi akıtacaktır.

İkincisi: Zekâttır. Zira biz hem Hanefî, hem Şâfiîyiz. Bir zamandan sonra o Medresetü'z-Zehrâ İslâmiyete ve insâniyete göstereceği hizmetle, şüphesiz bir kısım zekâtı bil'istihkak kendine münhasır edecektir. Bâhusus, zekâtın zekâtı da olsa kâfidir.

Üçüncüsü: Şu medrese neşredeceği semeratla, tamim edeceği ziya ile, İslâmiyete edeceği hizmetle ukul yanında en âlâ bir mektep olduğu gibi, kulüb yanında en ekmel bir medrese, vicdanlar nazarında en mukaddes bir zaviyeyi temsil edecektir. Nasıl medrese, öyle de mektep, öyle de tekke olduğundan; İslâmiyetin iânât-ı milliyesi olan nüzur ve sadakat kısmen ona teveccüh edecektir.

Dördüncüsü: Mezkûr tebdül için dârü'l-muallimîn ile imtizaç ettiğinden, darü'l-muallimînin varidatı bir derece tevsî ile muvakkaten ve âriyeten-eğer mümkünse-verilse, bir zaman sonra istiğna edecek, o âriyeyi iade edecektir.

Sual: Bunun semeratı nedir ki, on, belki elli beş seneden beri bağıyor-sun?

Cevap: İcmali: ^{Haşiyeye}3 Kürt ve Türk ulemasının istikbalini temin. Ve marifî, Kürdistan'a medrese kapısıyla sokmak. Ve meşrutiyetin ve hürriyetin mehasinini göstermek ve ondan istifade ettirmektir.

Sual: İzah etsen fena olmaz.

Cevap: Birincisi: İslâmiyeti, onu paslandıran hikâyat ve İsrailiyat ve taassubât-ı bârideden kurtarmak. Evet, İslâmiyetin şe'ni metanet, sebat, iltizam-ı hak olan salâbet-i diniyedir. Yoksa cehilden, adem-i muhakemeden neş'et eden taassup değildir. Bence taassubun en dehşetlisi, bazı Avrupa mukallitlerinde ve dinsizlerinde bulunur ki, sathî şüphelerinde muannidane ısrar gösteriyorlar. Burhan ile temessük eden ulemânın şânı değildir.

Üçüncüsü: Mehâsin-i meşrutiyeti neşir için bir kapı açmaktır. Evet, aşâirde meşrutiyeti incitecek niyet yoktur. Fakat istihsan edilmezse istifade edilmez; o daha zararlıdır. Hasta tiryakî zehir-alûd zannetse, elbette istimal etmez.

Dördüncüsü: Maarif-i cedideyi medârise sokmak için bir tarik ve ehl-i medresenin nefret etmeyeceği saf bir menba-ı fûnun açmaktır. Zira, mükerreren söylemişim: Fena bir tefehhüm, meş'um bir tevehhüm şimdiye kadar set çekmiştir.

Beşincisi: Yüz defa söylemişim, yine söyleyeceğim: Ehl-i medrese, ehl-i

3. Haşiyeye Şu Medresetü'z-Zehrâ'ya dair mebâhisi, Hürriyetin üçüncü senesinde nutuk suretiyle Bitlis'te, Van'da, Diyarbakır'da, daha birçok yerlerde ahaliye ders verdim. Umumen dediler: "Hakikattir, hem mümkündür." Demek diyebilirim ki, ben bu meselede onların tercümanıyım.

mektep, ehl-i tekkenin musalâhalarıdır. Tâ, temayül ve tebadül-ü efkârıyla lâakal maksatta ittihad eylesinler. Teessüfle görülüyor ki, onların tebâyün-ü efkârı, ittihadı tefrik ettiği gibi; tehâlûf-ü meşâribi de terakkiyi tevkif etmiştir. Zira her biri mesleğine taassup, başkasının mesleğine sathiyeti itibarıyla tefrit ve ifrat ederek, biri diğerini tadelil, öteki de berikini techil eyliyor.

Elhasıl: İslâmiyet hariçte temessül etse, bir menzili mektep, bir hücre medrese, bir köşesi zaviye, salonu dahi mecmaü'l-küll, biri diğerinin noksanını tekmiil için bir meclis-i şûrâ olarak, bir kasr-ı meşîd-i nuranî timsalinde arz-ı dâdar edecektir. Ayna kendince güneşi temsil ettiği gibi, şu Medresetü'z-Zehrâ dahi o kasr-ı İlâhîyi haricen temsil edecektir. Eyyühe'l-eşraf! Biz size hizmet ettiğimiz gibi, siz de bize hizmet ediniz. Yoksa, ey bize vesayete muhtaç çocuk nazarıyla bakan ehl-i hükümet, size itaat ettiğimiz gibi, saâdetimizi temin ediniz. Ve illâ, ey Kürt ve Türkün cemiyet-i milliye vazifesini bil'istihkak omuzunuza alan eski İttihad ve Terakki! İyi ettiniz mezc ettiniz.

Münazarat 126-133

BAŞBAKANLIĞA, ADLİYE BAKANLIĞINA, DAHİLİYE BAKANLIĞINA

Hürriyet ilânını, Birinci Harb-i Umumîyi, mütareke zamanlarını, Millî Hükümetin ilk teşekkülünü ve Cumhuriyet zamanını birden derk eden bütün hükümet ricâli beni pek iyi tanırlar. Bununla beraber, müsaadenizle hayatıma bir sinema şeridi gibi sizinle beraber göz gezdirelim. Bitlis vilâyetine tâbi Nurs köyünde doğan ben, talebe hayatımda rast gelen âlimlerle mücâdele ederek, ilmî münakaşalarla karşıma çıkanları inâyet-i İlâhiye ile mağlûp ede ede İstanbul'a kadar geldim. İstanbul'da bu âfetli şöret içinde mücadele ederek, nihayet rakiplerimin ifsadıyla, merhum Sultan Hamid'in emriyle tımarhaneye kadar sürüklendim. Hürriyet ilânıyla ve 31 Mart Vak'asındaki hizmetlerimle İttihad ve Terakki hükümetinin nazar-ı dikkatini celb ettim. Camiü'l-Ezher gibi, "Medresetü'z-Zehrâ" namında bir İslâm üniversitesinin Van'da açılması teklifiyle karşılaştım. Hattâ temelini attım. Birinci Harbin patlamasıyla talebelerimi başıma toplayarak gönüllü alay kumandanı olarak harbe iştirak ettim. Kafkas cephesinde, Bitlis'te esir düştüm...

Şualar s. 426

...Van'da bulunduğu vakit, merhum Vali Tahir Paşa, Avrupa kitaplarını tettebbü ederek, kendisine sualler tertip edip sorardı. Bunların hiçbirini görmediği ve Türkçeyi de yeni konuşmaya başladığı halde, cevabında tereddüt etmezdi. Birgün kitapları görür ve Tahir Paşanın bunlardan sual tertip ettiğini anlayarak, az bir zamanda kitapların muhtevasını elde eder. O zamanda en büyük gâye ve düşüncesi, Mısır'daki Camiü'l-Ezhere mukâbil, Bitlis ve Van'da "Medresetü'z-Zehra" isminde bir darülfünûn vücuda getirmektir. Bu teşebbüsünü kuvveden file çıkarmak niyetinde olup, bunu tasarlıyordu...

Tarihçe-i Hayat s. 42

İslâmiyet hariçte temessül etse, bir menzili mektep, bir hücre medrese, bir köşesi zaviye, salonu dahi mecmaü'l-küll, biri diğerinin noksanını tekmiil için bir meclis-i şûrâ olarak, bir kasr-ı meşîd-i nuranî timsalinde arz-ı dâdar edecektir.

Hadsiz şükür
olsun ki,
Isparta tam bir
Medresetü'z-
Zehra ve Camii'l-
Ezher olacağını
ve olmaya
başladığını,
kahraman
talebelerinin bu
ağır şerait altında
sarsılmadan
faaliyetleri ispat
ediyor.

Salisen: Hasan Feyzi'nin mektubunda bahsettiği bütün oradaki kardeşlerimize pek çok selam, tebrik ediyoruz. Hapishaneleri bir dersane-i Nuriye olduğu gibi, inşaallah Denizli vilayeti de bir nevi Medresetü'z-Zehra hükmüne geçecek. Ve çokların yüzünü ak eden ve Nuru zulümlerden kurtarmaya çalışan ve Nurun şakirtlerinin her birisine ona hediye edilen risalelerden ziyade hediye vermiş hükmünde manen bizlere hediyesi var. Bu Nurun tebriki umum ona minnettar olanların hatıralarıdır. Yüzer misli mukabili alınmış bir hatıra-i adalettir.

Emirdağ Labikası s. 97

Aziz, sıddık kardeşlerim

Evvela: Hadsiz şükür olsun ki, Isparta tam bir Medresetü'z-Zehra ve Camii'l-Ezher olacağını ve olmaya başladığını, kahraman talebelerinin bu ağır şerait altında sarsılmadan faaliyetleri ispat ediyor. Diyanetçe ve Kur'an ve Risale-i Nur'a müstakane çalışmaları, hatta Ali Köyünde, Alilerin gayretiyle çok çocukların talebeliğe girmeleri ve diğer bir köyün umum gençleri gece de Kur'an'a çalışmaları ve camiler cemaatle dolmaları, Nur şakirtlerinin çektikleri bütün sıkıntıları hiçe indiriyor.

Emirdağ Labikası s. 124

Aziz sıddık kardeşlerim,

Evvela: Isparta'nın acip yangınında musibetzedelerin elemelerine ben cidden iştirak ediyorum. Çünkü müteaddit vecihle ben Ispartalı olduğum gibi, o mübarek şehir, taşıyla, toprağıyla nazarımda çok ehemmiyeti var; ve Nurların Camii'l-Ezheri ve Medresetü'z-Zehrasının merkezi hükmündedir.

Emirdağ Labikası s. 153

Camiü'l-Ezher ulemasına gönderilen iki nüsha benim tashihimden geçmemiş olduğundan, bazı hareketler ve Arabi kelimelerde sehivler elbette vardır. Hususan ahirdeki arabi Hülâsatü'l-Hülâsa hareketlerinde ilm-i nahivce, başka nüshalarda müteaddid sehivler gördüm. Onun için, tam Arabi hocalarının tetkikinden geçmiş birer nüsha Asa-yı Musa ve Zülfikar'dan, münasip gördüğünüz zaman Camii'l-Ezher'e göndermekle beraber, onlara yazınız ki:

Nur Risalelerinin Medresetü'z-zehrası, Camii'l-Ezher'in şefkatine çok muhtaç bir mahdumdur, bir talebesidir, şiddetli düşmanların hücumuna hedef olmuş bir şakirdidir ve bütün medreselerin başı ve alem-i İslamı daima tenvir eden o büyük Camii'l-Ezher'in küçük bir daire ve şubesidir. Onun için, o alikadir üstad ve müşfik peder ve hamiyetkar mürşid-i azam, biçare evladına ve şakirtlerine tam yardım etmesini onların ulüvv-ü himmetinden bekliyoruz. O pek büyük üstadımıza takdim edilen iki kitap ise, bir talebe, dersini ne derece anlamış diye akşamda babasına ve üstadına yazıp vermesi gibi, o iki dersimiz, o şefkatli allamelerin nazar-ı müsamahalarına arz edilmiş diye bu mektubu yazarsınız.

Emirdağ Labikası s. 160

Kastamonu'nun Zehraları, Hacerleri, Lütfiyeleri, Ulviyeleri, Necmiyeleri başka bir sahada, hanımlar aleminde Nur hizmetinde Feyzi'ye arkadaşlık ediyorlar.

Feyzi'nin mektubunda Risale-i Nur şakirtlerinin teşebbüsüyle resmi Kur'ân mektebi açılıp, en evvel Nurun masumları ve hususan Emin'in mahdumları en evvel mektebe girip, en evvel onlar Kur'ân'ı hatmederek kısmen hıfza başlamaları cihetinde, onları ve pederlerini ve oradaki şakirtleri tebrik ediyoruz ve o masumlara binler barekallah deriz.

İki defa Nurun hizmeti için buraya kadar gelen kıymetli hemşiremiz Zehra'nın Medresetü'z-zehranın kağıt masrafına iki yüz lira vermesi, hanımlar kısmında da Hüsrevler, Feyziler, Ahmedler bulunduğunu gösteriyor.

Emirdağ Labikası s. 196

Saniyen: Madem Isparta manevi bir Medresetü'z-zehradır ve madem o mübarek dershanedeki hükümeti şimdiye kadar mümkün olduğu kadar müsaadecarane davranıyor ve başta Emniyet Müdürü olarak takdirkarane Risale-i Nur'a bakıyorlar. Biz, oradaki hükümete karşı dost nazarıyla bakıyoruz; ne yaparlarsa gücünmeyiniz ve gücünmeyeceğiz.

Hem şimdiye kadar onların bize karşı az tazyikleri neticesinde ehemmiyetli hayırlar olmuş. Şimdi bir maslahat için bütün bütün serbest olarak her tarafa neşretmek, belki "sırran tenevveret" sırrına münafi olduğundan, bir derece ihtiyat tavsiyelerinde bir hayır var.

Emirdağ Labikası s. 219

Aziz, sıddık kardeşlerim,

Saniyen: Üniversitedeki genç Said'lerin hakikaten Medresetü'z-Zehra'nın İstanbul ve Ankara'daki vazifesini yaptıklarına ve bu biçare Said'e ihtiyaç bırakmadıklarına ve Risale-i Nur'un herbir cihetle kâfi olmasının bir nümunesi olarak şimdi size leffen gönderdiğimiz, onların meb'uslara hitaben yazdıkları beyannamelerini ve yine onların bir eseri olan Tarihçe-i Hayat'ın yetmiş nüshasının baş tarafına koyup yetmiş meb'usa göndermeleri için bize gelen beyannamelerini berâ-yı malûmat size gönderdik. Siz münasip görseniz, onu ve size evvelce gönderdiğimiz Sungur'un Marif Vekâletine müdafaası ve Mustafa Osman'ın Adliye Vekiline istidasiyla beraber Tarihçe-i Hayat'a bir nevi zeyil olarak el yazmasıyla veya makine ile veya İnebolu'daki yeni harfle elli altmış nüsha teksirini reyinize havale ediyoruz.

Salisen: Medresetü'z-Zehra erkânları, benim şahsımın da hakikî ve-kilimdirler. Bana, şahsıma gelen mektuplara, onlar benim bedelime cevap versinler. Hususan Hüsrev'in mektubunda isimleri bulunan zatlara karşı münasip cevap verirsiniz. Ahmet Feyzi'nin size karşı yazdığı mektubun cevabının parçasını leffen size gönderiyoruz.

Umum kardeş ve hemşirelerimin mübarek Ramazan'larını ve umum gecelerini, mânevî Leyle-i Kadirlerini tebrik ile selâm ve dua ve dualarını rica ediyoruz.

Emirdağ Labikası s. 268

Madem Isparta manevi bir Medresetü'z-zehradır ve madem o mübarek dershanedeki hükümeti şimdiye kadar mümkün olduğu kadar müsaadecarane davranıyor ve başta Emniyet Müdürü olarak takdirkarane Risale-i Nur'a bakıyorlar.

Maarif
Vekâletinin
tetkikatına
giriştiğini
söyleyen Celâl
Bayar demiştir
ki: “Doğu
vilâyetlerimizden
olan Van’da
böyle bir irfan
müessesesinin
kurulması için
bütün müşkilât
iktihâm olunmalı
ve önümüzdeki
bütçe yılında işe
başlanmalıdır”
demiştir.

Nurculara ehemmiyetli bir müjde:

Evvelâ: Kırk seneden beri takip ettiğim ve Sultan Reşad’ın yirmi bin altın ve eski müstebidler hükûmetinin Millet Meclisinde 163 meb’usun imzasıyla 150 bin banknotu, küşadı için tahsisat verdikleri; hem âlem-i İslâmın, hem şarkın, hem bu milletin en mühim bir işi olan Van vilâyetinde Câmîü’l-Ezher gibi bir İslâm dârülfünunu ve büyük üniversitesi olan Medresetü’z-Zehra’nın yapılması lüzumunu yeni hükûmetin reisi de anlamış ki, büyük memleket işleri içinde sizlere müjde olarak gönderdiğim aşâğıdaki haberi vermiş. Fiilen yapılmasa dahi bu mânânın anlaşılması büyük bir fa’l-i hayırdır.

İşte, Mecliste Reis-i Cumhuriyet büyük işler sırasında, ehemmiyetli nutkunda bu gelen fıkrayı söylemiş. Van havalisinde Doğu Üniversitesinin kurulması için Maarif Vekâletinin tetkikatına giriştiğini söyleyen Celâl Bayar demiştir ki: “Doğu vilâyetlerimizden olan Van’da böyle bir irfan müessesesinin kurulması için bütün müşkilât iktihâm olunmalı ve önümüzdeki bütçe yılında işe başlanmalıdır” demiştir. Demek, Tarihçe-i Hayat’ı takdim eden genç üniversiteliler bir derece Nur Risalelerinin kıymetini Reise ihsas etmişler.

Emirdağ Labikası s. 280

Aziz, sıddık kardeşlerim,

Medresetü’z-Zehra erkânlarına ehemmiyetli bir meseleyi havale ediyorum.

Seyyid Salih, “Arabistan’da Asâ-yı Mûsâ’nın çok lüzumu ve çok faydası olduğunu, oralarda seyahatimde anladım. Herhalde Arapçaya tercümesi lâzım geliyor” dedi. Benim halim ve hastalığım müsaade etmediği için, benim bedelime Medresetü’z-Zehra erkânı, dört yere, güzelce Arapçaya tercümesi için muhabere etsinler.

Bir mektubu Câmîü’l-Ezhere, Emirdağlı Kılıç Ali vasıtasıyla orada birkaç edip zatlar tercüme etsinler. Bir mektup da, Ankara Diyanet Dairesinde Risale-i Nur’u ciddi takdir eden ve alâkadar olan bir iki âlim Arapçaya tercüme etsinler.

Biri de; Kayseri kazalarından Ürgüp Müftüsü kardeşim Abdülmecid’e yazsınlar ki, yirmi sene bütün kuvvetiyle Nura hizmet etmek ona lâzım iken etmediği için, onun bedeline bütün kuvvetiyle Arapçaya tercüme etsin.

Biri de, Isparta havalisinde Nur dairesindeki âlimler dahi, Asâ-yı Mûsâ’yı, taksim suretinde, herbiri bir kısmını tercüme etsinler.

Emirdağ Labikası s. 282

Evvelâ: Sizi tebrik ediyorum. Ve bu defaki Hüsrev’in bakanlara yazdığı istida, pek mükemmel bir vesika-i tarihiye hükmündedir. Fakat bir iki gün evvel Sungur’dan aldığımız bir telde, 185 eserin verilmesine emir verilmiş.

Bu adetli cümleyi anlayamadık. Telgrafhanede müdürden sorduk. O memur onu yanlış almış. Makineden ben kulağımla işittim, “Ve bütün eserlerin geri verilmesine” demektir. Hatırımıza geldi ki, acaba 130 risalenin bazılarını müteaddit cüzleri birer risale yapıp 185’e mi çıkardılar diye ihtimal verdik. Ve anlayamadık.

Hem Yeni Sabah gazetesi yazdığı gibi, Medresetü’z-Zehrayı Doğu Üniversitesi namıyla büyük bir İslâm Darülfünunu Reis-i Cumhur tabiriyle, “Her müşkilâtı iktihâm edip onun yapılmasına çalışacaklarını” haber aldık. İnşallah, kırk senedir takip ettiğimiz mühim bir maksadımız, vatan ve milletin menfaati için yapmaya mecbur olacaklar.

Emirdağ Labikası s. 284

İşte, Nur Risalelerinin büyük denizlerin büyük dalgaları gibi gönüller üzerinde husule getirdiği heyecanın, kalblerde ve ruhlarda yaptığı tesirin sırrı budur, başka bir şey değildir. Risale-i Nur’un bahsettiği hakikatlerin aynını binlerce âlimler, yüz binlerce kitaplar daha belîğane neşrettikleri halde yine küfr-ü mutlakı durduramıyorlar. Küfr-ü mutlakla mücadelede bu kadar ağır şerait altında Risale-i Nur bir derece muvaffak oluyorsa, bunun sırrı işte budur. Said yoktur. Said’in kudret ve ehliyeti de yoktur. Konuşan yalnız hakikattir, hakikat-i imaniyedir.

Madem ki nur-u hakikat, imana muhtaç gönüllerde tesirini yapıyor; bir Said değil, bin Said fedâ olsun. Yirmi sekiz sene çektiğim ezâ ve cefalar ve mâruz kaldığım işkenceler ve katlandığım musibetler hep helâl olsun. Bana zulmedenlere, beni kasaba kasaba dolaştıranlara, hakaret edenlere, türlü türlü ithamlarla mahkûm etmek isteyenlere, zindanlarda bana yer hazırlayanlara, hepsine hakkımı helâl ettim.

Âdil kadere de derim ki:

Ben senin bu şefkatli tokatlarına müstahak idim. Yoksa herkes gibi gayet meşru ve zararsız olan bir yol tutarak şahsımı düşünseydim, maddî-mânevî füyûzât hislerimi feda etmeseydim, iman hizmetinde bu büyük mânevî kuvveti kaybedecektim. Ben maddî ve mânevî herşeyimi feda ettim, her musibete katlandım, her işkenceye sabrettim. Bu sayede hakikat-i imaniye her tarafa yayıldı. Bu sayede Nur mekteb-i irfanının yüz binlerce, belki de milyonlarca talebeleri yetişti. Artık bu yolda, hizmet-i imaniyede onlar devam edeceklerdir. Ve benim maddî ve mânevî herşeyden ferağat mesleğimden ayrılmayacaklardır. Yalnız ve yalnız Allah rızası için çalışacaklardır.

Benimle beraber çok talebelerim de türlü türlü musibetlere, ezâ ve cefalara mâruz kaldılar, ağır imtihanlar geçirdiler. Benim gibi onlar da bütün haksızlıklara ve haksız hareket edenlere karşı bütün haklarını helâl etmelerini isterim. Çünkü onlar bilmeyerek kader-i İlâhînin sırlarına, derin tecellilerine akıl erdiremeyerek bizim dâvâmıza, hakikat-i imaniyenin inkişafına hizmet ettiler. Bizim vazifemiz onlar için yalnız hidayet temennisinden ibarettir. Bize ezâ ve cefâ edenlere karşı hiçbir talebemin kalbinde zerre kadar intikam emeli beslememesini ve onlara mukabil Risale-i Nur’a sadakat ve sebatla çalışmalarını tavsiye ederim.

*Madem ki
nur-u hakikat,
imana muhtaç
gönüllerde
tesirini yapıyor;
bir Said değil,
bin Said fedâ
olsun. Yirmi sekiz
sene çektiğim
ezâ ve cefalar ve
mâruz kaldığım
işkenceler ve
katlandığım
musibetler hep
helâl olsun.*

Bir fa'l-i hayırdır
ki, yirmi beş
senelik dehşetli
ve medreseleri
öldüren istibdadın
kırılmasıyla,
Maarif Vekili
Tevfik, Van'da
Şark Üniversitesi
namında
Medresetü'z-
Zehra'yı inşa
etmesine karar
vermesi ve ümidin
haricinde Reis
Celâl dahi mühim
meseleler içinde
Tevfik'in fikrine
iştirak etmesi,
Eski Said'in
kırk sene evvelki
sözü ve ricası
doğru çıkacağını
gösteriyor.

Ben çok hastayım. Ne yazmaya, ne söylemeye tákatim kalmadı. Belki de bunlar son sözlerim olur. Medresetü'z-Zehranın Risale-i Nur talebeleri bu vasiyetimi unutmazlar.

Emirdağ Lahikası s. 318

Herkese dünya terakkî dünyası olsun; yalnız bizim için mi tedennî dünyasıdır? Öyle mi? İşte, ben de sizinle konuşmayacağım. Şu tarafa dönüyorum; müstakbeldeki insanlarla konuşacağım:

Ey yüzden tâ üç yüz seneden sonraki yüksek asrın arkasında gizlenmiş, sâkitâne benim sözümü dinleyen ve bir nazar-ı hafiy-i gaybi ile beni temâşâ eden Said, Hamza, Ömer, Osman, Yusuf, Ahmed, v.s. Size hitap ediyorum.

Tarih denilen mâzi derelerinden sizin yüksek istikbalinize uzanan tel-siz telgrafla sizinle konuşuyorum. Ne yapayım, acele ettim, kışta geldim. Siz inşaallah cennet-âsâ bir baharda gelirsiniz. Şimdi ekilen nur tohumları zemininizde çiçek açacaklar. Sizden şunu rica ederim ki, mâzi kıt'asına geçmek için geldiğiniz vakit mezarıma uğrayınız. O çiçeklerin birkaç tanesini, mezartaşı denilen, kemiklerimi misafir eden toprağın kapıcısının başına takınız. Yâni, İhtiyar Risalesinin On Üçüncü Ricasında beyan ettiği gibi, Medresetü'z-Zehra'nın mekteb-i iptidaîsi ve Van'ın yekpare taşı olan kalesinin altında bulunan Horhor medresemin vefat etmesi ve Anadolu'da bütün medreselerin kapatılmasıyla vefat etmelerine işaret ederek, umumunun bir mezar-ı ekberi hükmünde olmasına bir alâmet olarak, o azametli mezar azametli Van Kalesi mezartaşı olmuş. "Ey üç yüz sene sonra gelenler! Şu kalenin başında bir medrese-i Nuriye çiçeğini yapınız. Cismen dirilmemiş, fakat ruhen bâki ve geniş bir heyette yaşayan Medresetü'z-Zehrayı cismanî bir surette bina ediniz" demektir. Zaten Eski Said ekser hayatı o medresenin hayaliyle gitmiş ve o matbu risalenin 147'nci sayfadan tâ 157'nci sayfaya kadar Medresetü'z-Zehra'nın tesisine ve faydalarına dair ehemmiyetli hakikatleri yazmış.

Bir fa'l-i hayırdır ki, yirmi beş senelik dehşetli ve medreseleri öldüren istibdadın kırılmasıyla, Maarif Vekili Tevfik, Van'da Şark Üniversitesi namında Medresetü'z-Zehra'yı inşa etmesine karar vermesi ve ümidin haricinde Reis Celâl dahi mühim meseleler içinde Tevfik'in fikrine iştirak etmesi, Eski Said'in kırk sene evvelki söz ve ricası doğru çıkacağını gösteriyor.

Şimdi kırk beş sene evvelki cevabının izahında üç hakikat beyan edilecek.

Emirdağ Lahikası s. 345

Saniyen: Nurların parlak fütuhatına bir derece mümanaat fikriyle, gizli dinsizler bir kısım resmî memurları âlet ederek keyfi kanunlarla ilişiyorlar. Ve has Nurcuların az bir kısmına fütur vermek için çalışıyorlar. Ezcümle, bu mübarek günlerde İstanbul'dan Rehber hakkında dinsizlik damarıyla yazılan ehl-i vukuf raporunu bana gönderdiler. Ben şiddetli ve semli hastalığım için, onlara cevap vermesini sizlere havale ediyorum.

On iki sene evvel yazılan ve aflar ve beraatlar gören ve beş mahkemenin eline geçip ilişilmeyen ve iade edilen ve on bin adama, hususan gençlere zarrarsız menfaat veren ve zeyilleriyle beraber büyük müdafaatımda bu vatana büyük faydası ispat edilen bu eser hakkında Medresetü'z-Zehra ve şubeleri o ehl-i vukufu susturmak ve kanun namına tam kanunsuzluk ettiklerini ve adliyede adalet hesabına dehşetli zulüm ettiklerini ve Rehber hakkında "Dini siyasete âlet etmek var" demelerine mukabil, o vukufsuz ehl-i vukuf siyaseti ve adli vazifelerini dinsizliğe âlet etmek istediklerini delillerle göstermek vazifesini o Nurcu kardeşlere havale ediyorum.

Emirdağ Labikası s. 358

Heyet-i Vekileye ve Tefvik İleri'ye arz ediyoruz ki:

Şark Üniversitesi hakkında çok kıymetli hizmetinizi Üstadımıza söyledik. O dedi:

Ben hasta olmasaydım, ben de o mesele için vilâyat-ı şarkiyeye gidecektim. Ben bütün ruh u canımla Maarif Vekilini tebrik ediyorum. Hem 55 seneden beri, Medresetü'z-Zehra namında Şark Üniversitesinin tesisine çalışmak ve o üniversiteyi biri Van'da, biri Diyarbakır'da, biri de Bitlis'te olmak üzere üç tane veya hiç olmazsa bir tane Van'da tesis etmek için, Hürriyetten evvel İstanbul'a geldim. Hürriyet çıktı, o mesele de geri kaldı.

Sonra İttihatçılar zamanında Sultan Reşad'ın Rumeli'ye seyahati mü-nasebetiyle Kosova'ya gittim. O vakit Kosova'da büyük bir İslâmî darülfünun tesisine teşebbüs edilmişti. Ben orada hem İttihatçılara, hem Sultan Reşad'a dedim ki: "Şark böyle bir darülfünuna daha ziyade muhtaç ve âlem-i İslâmın merkezi hükmündedir."

O vakit bana vaad ettiler. Sonra Balkan harbi çıktı. O medrese yeri istilâ edildi. Ben de dedim ki: "Öyleyse o 20 bin altın lirayı Şark Darülfünununa veriniz." Kabul ettiler.

Ben de Van'a gittim. Ve bin lira ile Van gölü kenarında Artemit'te temlini attıktan sonra Harb-i Umumî çıktı. Tekrar geri kaldı.

Esareten kurtulduktan sonra İstanbul'a geldim. Hareket-i Milliye-ye hizmetimden dolayı Ankara'ya çağırıldılar. Ben de gittim. Sonra dedim: "Bütün hayatımda bu darülfünunu takip ediyorum. Sultan Reşad ve İttihatçılar 20 bin altın lirayı verdiler. Siz de o kadar ilâve ediniz." Onlar 150 bin banknot vermeye karar verdiler. Ben dedim: "Bunu mebuslar imza etmelidirler."

Bazı mebuslar dediler: "Yalnız sen medrese usulüyle sırf İslâmiyet noktasında gidiyorsun. Halbuki şimdi garplılara benzemek lâzım." Dedim: "O vilâyat-ı şarkiyeye âlem-i İslâmın bir nevi merkezi hükmünde, funun-u ceditde yanında ulûm-u diniye de lâzım ve elzemdir. Çünkü, ekser enbiya şarkta ve ekser hükema garpta gelmesi gösteriyor ki, Şarkın terakkiyatı din ile

"Bütün hayatımda bu darülfünunu takip ediyorum. Sultan Reşad ve İttihatçılar 20 bin altın lirayı verdiler. Siz de o kadar ilâve ediniz." Onlar 150 bin banknot vermeye karar verdiler. Ben dedim: "Bunu mebuslar imza etmelidirler."

*Bu vatan
ve milletin
istikbalinin
fedakâr genç
üniversite
talebelerine
ve maarif
daresine arz
edip bu meselede
muvaffakiyete
mazhar olan
Tevfik İleri'nin bu
biçare Said'e bedel
Risale-i Nur'a
himayetkârâne
sahip çıkmasını
rahmet-i İlahîden
niyaz ediyorum.*

kaimdir. HAŞİYE 4Başka vilâyetlerde sırf fûnun-u cedide okutturursanız da, Şarkta herhalde millet, vatan maslahatı namına, ulûm-u diniye esas olmalıdır. Yoksa Türk olmayan Müslümanlar, Türke hakiki kardeşliği hissedemeyecek. Şimdi bu kadar düşmanlara karşı teavün ve tesanüde mecburuz.”

Şimdi ben zehir hastalığıyla ziyade rahatsız vaziyette ve çok ihtiyarlık sebebiyle elli beş senelik bir gaye-i hayatımı görüp takip etmekten mahrum kaldığım gibi, Ankara'ya gidip şark terakkiyatının anahtarı olan bu müesseseye çalışanları ruh u canımla tebrik etmekten dahi mahrum kalıyorum.

Yalnız, otuz beş sene evvel Ebuzziya Matbaasında tab edilen Münazarat ve Saykalü'l-İslâmiye namındaki eserim, elbette Maarif Vekilinin nazarından kaçmamış. Benim bedelime o eser konuşsun. Ben hayatımdan ümidim kesilmiş gibiyim. Fakat o azîm üniversitenin temelleri ve esasatı ve mânevî bir programı ve muazzam bir tedrisatı nevinden, Risale-i Nur'un yüz elli risalesini kendime tevkil ediyorum. Bu vatan ve milletin istikbalinin fedakâr genç üniversite talebelerine ve maarif dairesine arz edip bu meselede muvaffakiyete mazhar olan Tevfik İleri'nin bu biçare Said'e bedel Risale-i Nur'a himayetkârâne sahip çıkmasını rahmet-i İlahîden niyaz ediyorum.

Emirdağ Lahikası s. 402

Doğu Üniversitesi hakkında tahrifçi bir gazeteye cevaptır.

Muhalif bir partinin şiddetli ve tenkitçi tarafından bir mensubu, yani Ulus'un 1.4.1954 tarihli nüshasında yazılan Atatürk Üniversitesi hakkındaki makaleye cevap hükmünde o üniversitenin hakikatini beyan ediyoruz. Şöyle ki:

Şimdi Atatürk Üniversitesi namı verilen bu darülfünunun küşadına üstadımız Said Nursî 50 seneden beri büyük bir gayretle çalışmıştır. Üstadımız İttihatçılara muhalif olduğu halde onlar ve Sultan Reşad, bu Darülfünunun inşası için 19 bin altın tahsis etmiş, Van'da Üstadımız temellerini atmıştı. Fakat Harb-i Umumînin vukuuyla geri kalmıştı. Sonra devr-i Cumhuriyetin iptidasında üstadımız Said Nursî'nin Ankara'da Meclis-i Meb'usana istenilmesiyle, Üstadımız tekrar teşebbüse geçmişti. Orada Üstadımız o zamanın idaresine tam muhalif ve siyaseti bütün bütün terk ettiği ve bazı cihetle de muhalif olduğunu ve “Dünyanıza karışmayacağım” dediği ve hattâ Mustafa Kemal'e “Namaz kılmayan haindir” dediği ve onun teklif ettiği büyük servet, maaş, şark vaiz-i umumîliği gibi büyük teklifleri-

4. HAŞİYE Hattâ o zamandan evvel Türk olmayan bir talebem vardı. Eski medresemde hamiyetli ve gayet zeki o talebem ulûm-u diniyeden aldığı hamiyet dersiyile her vakit derdi: “Salih bir Türk elbette fâsık kardeşimden, babamdan bana daha ziyade kardeş ve akrabadır.” Sonra aynı talebe talihsizliğinden sırf maddi fûnun-u cedide okumuş. Sonra ben dört sene sonra onunla görüştim. Hamiyet-i milliyet bahsi oldu. O dedi ki: “Ben şimdi Râfîzî bir Kürdü, salih bir Türk hocasına tercih ederim.” Ben de “Eyvah!” dedim. “Sen ne kadar bozulmuşsun.” Bir hafta çalıştım. Onu kurtardım. Eski hakikatli hamiyetine çevirdim. Sonra Meclis-i Meb'usandaki bana muhalefet eden meb'uslara dedim: O talebenin evvelki hali Türk milletine ne kadar lüzumu var. Ve ikinci halinin ne kadar vatan menfaatine uygun olmadığını fikrinize havale ediyorum. Demek farz-ı muhal olarak siz başka yerde dünyayı dine tercih edip siyasetçe dine ehemmiyet vermeseniz de herhalde şark vilâyetlerinde din tedrisatına âzami ehemmiyet vermek lâzım. O vakit bana muhalif meb'uslar da çıkıp o lâihâmı 163 meb'us imza ettiler. Bu kadar imzayı taşıyan bir istidayı elbette yirmi yedi sene istibdad-ı mutlak onu bozamamış.

ni kabul etmediği halde, Şark Darülfünununun tesisi için 150 bin banknotun 200 mebusan 163 mebusun imzası ve Mustafa Kemal'in tasdiğiyle verilmesine karar verilmişti. Demek ki, şarkın en mühim meselesi o zaman o üniversiteydi. Şimdi yirmi derece daha ziyade ihtiyaç var. Nihayet yine Üstadımızın maddî ve mânevî gayret ve teşvikleri neticesiyle yapılmasına bu hükümet-i İslâmiye zamanında karar verildi.

Bu Şark Üniversitesinin o cihanşümül kıymet ve ehemmiyetini, bir bahr-i ummandan bir katre takdim eder misilli iki üç nokta olarak arz ederiz:

Birincisi: Bu darülfünun hem İran, hem Arabistan, hem Mısır ve Afganistan, hem Pakistan ve Türkistan ve Anadolu'nun merkezinde bir kalb hükmündedir. Ve hem bir Camiü'l-Ezher, bir Medresetü'z-Zehra'dır.

İkincisi : Şimdi umum beşerde sulh-u umumî için, yani beşerin ifsad edilmemesi için çareler aranıyor, paktlar kuruluyor. Ve madem bu hükümet-i İslâmiye musalâhat-ı umumiyeye ve hükümetin selâmeti için, Yugoslavya'ya, tâ İspanya'ya kadar onları okşayarak dostluk kurmaya çalışıyor.

İşte bunların çare-i yegânesinin bir delili olarak gösteriyoruz ki, tesis edilecek Şark Darülfünununun ilk müteşebbisinin bir ders kitabı olan ve ulûm-u müsbete ve fenniye ile ulûm-u imaniyeyi barıştıran ve bu otuz sene beri bütün filozoflara meydan okuyan ve resmî ulemaya dokunduğu ve eski hükümetle resmen mübareze ettiği halde bütün bunlar tarafından takdir ve tahsine mazhar olan ve mahkemelerde beraat kazanan Risale-i Nur'un bu vatan ve millete temin ettiği âsâyiş ve emniyettir ki, İslâm memleketlerinde, hususan Fas'ta, Mısır ve Suriye ve İran gibi yerlerde vuku bulan dahilî karışıklıkların bu vatanda görülmemesidir.

İşte, nasıl ki bu vatan ve millette Risale-i Nur-emniyet ve âsâyişin ihlâline sair memleketlerden daha ziyade esbap bulunmasına rağmen âsâyişi temin etmesi gösteriyor ki, o Doğu Üniversitesinin tesisi, beşeri müsalemet-i umumiyeye mazhar kılacaktır. Çünkü şimdi tahribat mânevî olduğu için ona mukabil tamirci mânevî bir atom bombası lâzımdır.

İşte, bu zamanda tahribatın mânevî olduğuna ve ona karşı mukabelenin de ancak tamirci mânevî atom bombasıyla mümkün olabileceğine kat'î bir delil olarak, üniversitenin mebd'e ve çekirdeği olan Risale-i Nur'un bu otuz sene içerisinde Avrupa'dan gelen dehşetli dalâlet ve felsefe ve dinsizlik hücumlarına bir sed teşkil etmesidir. O mânevî tahribata karşı Risale-i Nur tamirci ve mânevî bir atom bombası olmuş.

Üçüncüsü : Evet, Şark Üniversitesi bir merkez olarak âlem-i İslâmî ve tâ bütün Asya'yı alâkadar edecek bir mahiyet ve ehemmiyette olduğundan, altmış milyon değil, altmış milyar da masraf yapılırsa elyaktır.

Yeni Ulus gazetesi muhalif olduğu için, bu meseleyi perde ederek yeni iktidarın bazı büyük memurlarından bu meseleye çalışanlara bir nevi irtica süsünü vermek istiyor. Halbuki, bu mesele en yüksek terakki ve sulh-u umumînin medarıdır. Bu müessese bu hükümet-i İslâmiyeye bazı şeâir-i İslâmiyeden Arabî ezan-ı Muhammedî ve din dersleri gibi pek çok kuvvet

*Bu darülfünun
hem İran, hem
Arabistan,
hem Mısır ve
Afganistan,
hem Pakistan
ve Türkistan ve
Anadolu'nun
merkezinde bir
kalb hükmündedir.
Ve hem bir
Camiü'l-Ezher,
bir Medresetü'z-
Zehra'dır.*

Risale-i Nur,
Şarkî Anadolu'da
yer yer kurulmuş
ve yüzyıllardan
beri o havalide
mânevî âb-ı
hayat menbâları
vazifesini
görmüş bulunan
medreselerinin ve
üstadlarının bir
talebesi vasıtasıyla
zuhur etmiştir.

verecek. Belki bu hükûmetin istikbalinde, tarihlerde kemâl-i takdir ve tahsinle yâd edilmesine en parlak bir vesile olacaktır.

Bu meselenin ihyasıyla hasıl olan nur ve feyiz, Demokrat hükûmetin en büyük ve cihandeger bir hizmeti olarak ebede kadar misli görülmemiş bir parlaklıkla lemean edecektir. Ve beynelmilel bir itibarı temin edecektir.

Üstadımızın hastalığı münasebetiyle hizmetinde bulunan Nur talebeleri

Emirdağ Lahikası s. 404

Dört sene evvel Üstadımız hastalığı yüzünden beni Ankara'da Risale-i Nur'un mahkemeleriyle alâkadar işlerini takip için tevkil ettirdiği zaman, bazı mebuslara gönderdiğimiz ilişik mektubumuzu yeniden sizlere ve muhterem mebusların nazar-ı irfanlarına takdim ediyoruz.

Buna sebep, aynı meselenin devam etmesidir. Bilhassa son aylarda şark vilâyetlerinde kurulması için teşebbüse geçilen yeni üniversitedir.

Risale-i Nur'un bu otuz senelik zamanda dahil ve hariçteki fevkalâde intişarıyla her tarafta hüsn-ü tesiri ve şark vilâyetlerinde elli beş seneden beri büyük bir darülfünunun kurulmasına çalışması, birbirini takip eden ve birbirini tamamlayan bu zamanda âlem-i İslâmî şiddetli alâkadar eden iki mühim meseledir. Bu iki netice-i azîme, hem bu milleti, hususan şark vilâyetlerini, hem dört yüz milyon İslâm milletlerini, hem sulh-u umumîye muhtaç Hıristiyanlık dünyasını da alâkadar edip ve tesirini gösteren medar-ı iftihar iki ehemmiyetli hadisedir. Ve İslâm dininin ve Kur'ân hakikatlerinin küllî ve umumî iki nâşiri ve ilâncısıdır.

Üstadımız elli beş seneden beri âzamî gayretle ve müteaddit vesilelerle Şarkî Anadolu'da Câmîü'l-Ezher'e muvafık Medresetü'z-Zehra namıyla bir İslâm üniversitesinin kurulması için çalışmış ve bunun kat'î lüzumunu daima ileri sürmüştür. Reiscumhura ve Başvekile hitaben, onları bu meseleden tebrik eden Üstadımızın yazısında denildiği gibi, Şark Darülfünunu âlem-i İslâmın bir nevi merkezinde olarak beyne'l-İslâm medar-ı iftihar bir makam kazanacaktır. O vilâyetlerde medfun çok aziz ve mübarek binlerle ulema ve ârifin, şühedâ ve muhakkikîn ecdatlarımızın mâzideki pek kıymetli ve kudsî hizmet-i dîniyeleri, mânevî, bâkî hasletleri bu darülfünunla dahi tecessüm ederek vazife-i imaniyelerini daha geniş bir sahada yapacaklardır.

Şark Üniversitesinin bir nevi programı olmaya lâyük üssü'l-esas dersi ise, Kur'ân-ı Hakîmin hakaik-i imaniyesini tefsir eden ve bütün meselelerini, funun-u akliye ile ve delâil-i mantıkiye ve müsbete ile tesbit ettiren ve mâkulâtla ders veren Risale-i Nurdur ki, yeni asrın üniversitelerinde ve mekteplerinde okutulmaya şâyandır.

Risale-i Nur, Şarkî Anadolu'da yer yer kurulmuş ve yüzyıllardan beri o havalide mânevî âb-ı hayat menbâları vazifesini görmüş bulunan medreselerinin ve üstadlarının bir talebesi vasıtasıyla zuhur etmiştir ki; bu son münevver meyvelerle o muhterem üstadlar, yeniden vazife başına geçip vazife-i tenviriyelerini ve hizmet-i Kur'âniyelerini bu suretle cihan-şümûl bir vüs'ate

inkılâp ettirmelerini bütün ruhumuzla ümit ve rahmet-i İlähiyeden temenni ve niyaz ediyoruz. Bu duamıza zaman ve zeminin şerait-i hayatiyesi ve musalemet-i umumiyenin lüzumu da “âmin, âmin” diyor ve diyecektir.

Emirdağ Labikası s. 410

Aziz, sıddık kardeşlerim,

Eski Said çok zaman Medresetü’z-Zehra’yı gaye-i hayal ederek çalışmış. Cenab-ı Hak kemal-i merhametinden, Isparta’yı o Medresetü’z-Zehra hükmüne getirdi. Ve nahiyemiz olan küçücük Isparta’nın mahdut akraba ve ahbap yerine mübarek Isparta vilayetini verip binler kardeşi ihsan eyledi. Belki muhtemeldir ki, o küçük Isparta’nın aslı, bu büyük Isparta’dan gitmiş. Benim vatan-i aslim, o Isparta olmak caizdir. Hatta Ispartalı kim olursa olsun, başkalara nispeten benimle ve Risale-i Nur’la fazla alâkadar görüyorum. Hatta buradaki bütün zâbitan içinde biri müstesna, en ziyade bize ve Risale-i Nur’a ciddi alâkadar. Bu hâmil-i mektup Ispartalı Hilmi Beyi gördüm. Onu Risale-i Nur’un has şakirtleri içinde kabul eyledik.

Kastamonu Labikası s. 159

Lemalar s. 257

Hem Münazarat Risalesi’nin rûhu ve esası hükmünde olan hatimesindeki Medresetü’z-Zehra’nın hakikati ise, istikbalde çıkacak olan Risale-i Nur medresesine bir zemin ihzar etmek idi ki; bilmediği halde ihtiyarsız olarak ona sevk olunuyordu. Bir hiss-i kable’l-vukû ile o nûranî hakikati maddî sûretinde arıyordu. Sonra, o hakikatın maddî ciheti dahi vücuda gelmeye başladı. Sultan Reşad (merhum), on dokuz bin altın lirayı, Van’da temeli atılan o Medresetü’z-Zehra’ya verdi. Temel atıldı, fakat sabık Harb-i Umûmi çıktı, geri kaldı. Beş-altı sene sonra Ankara’ya gittim, yine o hakikate çalıştım. İki yüz mebusan yüz altmış üç mebusun imzalarıyla, o medresemize yüz elli bin banknot iblağ ederek, o tahsisat kabul edildi. Fakat, binler teessüf, medreseler kapandı, o hakikat geri kaldı. Fakat, Cenab-ı Hakka hadsiz şükür olsun ki, o medresenin manevî hüviyeti Isparta vilayetinde tesis edildi. Risale-i Nur’u teecessüm ettirdi. İnşaallah istikbalde, Risale-i Nur şakirtleri, o alî hakikatın maddî sû-retini de tesis etmeye muvafak olacaklar...

Tarihçe-i Hayat, 252

Üçüncüsü: Fuzulilik olarak iki fikri beyan etmiştim.

Birincisi: Şu zaman-ı terakkide medeniyet-i hakikiyeyi teşkil eden İslâmiyet, medeniyet-i hazıraya nisbetle terakki etmemiş. Bunun da en büyük sebebi, üç büyük şu’belerin -ki,“cümlelerin maksudu bir amma, rivayet muhtelif” mâsadakına muvafık ehl-i medrese, ehl-i mekteb, ehl-i tekkenin tebâyün-ü efkar ve tehalüf-ü meşâribidir. Ehl-i medrese ehl-i mektebi bazı gayr-ı murad olan zevahirin te’viliyle zaaf-ı akide ile ittiham ediyorlar.

*Eski Said
çok zaman
Medresetü’z-
Zehra’yı gaye-i
hayal ederek
çalışmış. Cenab-ı
Hak kemal-i
merhametinden,
Isparta’yı o
Medresetü’z-
Zehra hükmüne
getirdi.*

Ulûm-u âliye
maksud-u
bizzat sırasına
geçtiğinden,
ulûm-u âliye
mühmel kaldığı
gibi, libas-ı mânâ
hükümünde olan
ibare-i Arabiyenin
halli, ezhanı
zaptederek, asıl
maksut olan
ilim ise tebeî
kalmakla beraber
ibareleri bir derece
mebzul olan ve
silsile-i tahsile
resmen geçen
kitaplar evkat,
efkârı kendine
hasredip harice
çıkmasına meydan
vermemeleridir.

Bunlar ise berikleri fûnun-u cedideye adem-i vukufı sebebiyle nâkis ve gayr-ı mu'temed addediyorlar. Ehl-i medrese ehl-i tekkeyi, ibadet olan zikir, sebab-i şevki vaz'olunmuş olan bazı mübah a'mâl ve harekâtına -ki, avam ve cahil hataen ibadet zannediyorlar, halbuki bu zan batıldır. İbadet yalnız zikirdir, hareket, mübah olmak şartıyla caizdir. Bu zann-ı avama- binaen bunlara ehl-i bid'at nazarıyla bakıyorlar. Bunların tefritiyle ve ötekilerin ifratıyla müsamaha kapısı açıldı, bazı bid'at zikir ile ihtilat eyledi.

Bu tebâyün-ü efkâr ve tehalüf-ü meşârib ahlak-ı İslamiyeyi sarsmış ve terakkiyat-ı medeniyetten geri bırakmıştır. Bunun da çaresi, mekâtipte ulûm-u diniyeyi bihakkın okutmak ve medariste lüzumsuz kalan hikmet-i atıkaya bedel bazı fûnun-u lazime-i cedide tahsil olunmak ve tekkelerde mütebahhirin ulemâ bulunmaktır. Bu takdirde şubat-ı selâse yek-aheng-i terakki olarak kat-ı meratip etmek kaviyen me'muldür...

İçteimai Reçeteler-1, s. 68-69

Tenbih

Ulûm-u medarisin tedennîsine ve mecrâ-yı tabîiden çevrilmesine bir sebep-i mühim budur: Ulûm-u âliye maksud-u bizzat sırasına geçtiğinden, ulûm-u âliye mühmel kaldığı gibi, libas-ı mânâ hükümünde olan ibare-i Arabiyenin halli, ezhanı zaptederek, asıl maksut olan ilim ise tebeî kalmakla beraber ibareleri bir derece mebzul olan ve silsile-i tahsile resmen geçen kitaplar evkat, efkârı kendine hasredip harice çıkmasına meydan vermemeleridir.

Mubakemat, s. 56

İkinci madde: Maarif-i İslamiye ordusunun fırkaları olan ehl-i medrese ve ehl-i tekye ve ehl-i mekteb; ifrat ve tefrit ile birbirini taddil ve techil ile hasıl ve ahlak-ı İslamiye'yi esasıyla sarsan ve ahenk-i terakkiyi ihlal eden tebayün-ü efkarları ve tehalüf-ü meşrebleri izale ve efkârı tevhid, meşâribi takrib zaruridir. Nasıl ki cesim bir fabrikayı mutazammın bir kasrın odalarının kapıları birbirine açılır, bir maksada hizmet eder; kezalik mekteb ve medrese ve tekye, te'yid-i münasebet ile o kasr-ı ali-i İslamiye'nin birer açık kapılı odası gibi olmak ve salonu da hükümet olmak lazımdır. Ta her biri diğerinin noksanını tekmil ile kaide-i taksimül-mesai tatbik edilsin. Te'yid-i münasebet şöyledir ki, mekatib-i aliyede hakaik-i İslamiye'yi berahin ile okutmak ve medreselere de fûnun-u lâzime-i medeniyeyi, eski hükemanın bataklığına bedel, tedris olunmak ve tekyelerde de mütebahhirin ulema bulunmaktır.

Üçüncü madde: Devlet-i ilmiyede meşrutiyet-i ilmiye te'sis etmektir. Tâ ki, efkâr-ı umumiye-i ilmiye feveran ile ağraz ve enaniyet ve evham ve şübehatı bel'etsin. Zira her bir âlim kendi fikrini herkese kabul ettirmekle taklid yolunu açmak ve taharri-i hakikatın yolunu seddetmekle bir nevi istibdat-ı ilmiye yapıyor. Elhasıl, istibdat gerek idare, gerek ilimde olsun, semerat-ı sa'yi istihkakla istikbale istidbar ediyor. İdarede kuvvet kanunda olmalı ve ilimde de kuvvet hakta olmalı. Yoksa istibdat hüküm-ferma olur.

Dördüncü madde: Talebelik san'at-ı mütenevvasında taksimül-mesai kaidesini medresede tatbik etmekle beraber, ictimaat ile münazara ve müdavele-i efkardan feveran eden bir nevi efkar-ı umumiye-i üstad-ı ma'nevi ittihaz etmektir. Tâ talebelikte ukdetül-hayatiye tenebbüh ve meylüt-terakki faaliyeteve meylüt-teceddüt zuhura başlasın. Elhasıl; nasıl ki devlette efkar-ı âmme hakimdir, müftisi de efkâr-ı umumiye-i ulema olmalı. Ve üstad ve muallim de efkar-ı amme-i talebe olmalıdır. Tâ ki meşrutiyet, mütevasiyen ve mütenasiben cereyan etsin. Şeriat'ta icma-ı ümmet hüccet-i kat'i olduğundan, efkar-ı âmmenin kıymet ve mevkiini gösterir.

Beşinci madde: Mürşid-i umumi olan vâiz ve hatibler, hem âlim-i muhakkik olmalıdırlar -tâ bürhan ile ikna eylesin, zira tasvir ve tezyin-i müdde müteharri-i hakikata karşı faidesizdir- ve hem de hakim-i müdakkik olmalıdırlar -ta ki bir şeyi terhib ve terğib ile ondan daha mühim şeyi tenzil ve tahfif edip, muvâzene-i Şeriat'ı bozmasınlar- ve belîğ-i hakim olmalıdırlar - tâ ki mukteza-yı hâle mutabık ve ilcaat-ı zamana muvafık ve teşhis-i illete münâsib söz söylesinler-.

Altıncı madde: Osmanlılığın meyl-i terakkisini faal etmektir. Şöyle ki:

Bu devletin mâ-bihi'l-hayatı ve dini, Din-i İslam olduğundan her bir Osmanlı i'lâ-yı şevket-i islamiyeye mükellef ve her bir mü'min İ'la-yı Kelimetullah'a muvazzaftır. Ve bu zamanda "İ'lâ"nın en büyük sebebi mad-detten terakki olduğundan ve terakkinin en müdhiş düşmanı olan cehalet ve zaruret ve ihtilafa, seyf-i ma'rifet ve sa'y-i insani ve ittihad ile din namına cihad edeceğiz. Amma a'dâ-yı harici, medeni olduklarından fikren galebe çalmak lâzımdır. O cihadı da berahin-i Şeriat'a havale edeceğiz.

İçtima-i Reçeteler, s. 271-273

